

Нищета В.А.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики навчання мов
Бердянського державного педагогічного університету
м. Бердянськ, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ РИТОРИЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ МОВНОЇ ОСВІТИ

Нині в Україні відбувається реформування освіти, яке здійснюється в контексті реформаційних процесів в освітніх системах країн Європейського союзу. Спостерігається кардинальна зміна освітніх парадигм, концептуальними параметрами сучасної освіти стали особистісна та компетентісна орієнтація, людиноцентричність, технологічність, проєктивність, рефлексивність, інтерактивність, діагностичність, мобільність, варіативність тощо.

Останнім часом стають популярними методики й технології, що ґрунтуються на інноваційних засадах. В активному лексиконі науковців і педагогів-практиків надійно «оселилися» поняття «інновація», «інноватика», «інноваційне мислення», «інноваційна культура». Однак спостерігаються нюанси у тлумаченні цих термінів і ціла низка підходів до запровадження педагогічних інновацій.

Нове століття диктує нові умови організації освітнього процесу. У навчальний процес сучасної школи відповідно до нагальних потреб суспільства (життя потребує фахівців, що володіють високою комунікативною культурою та етикетними нормами поведінки, зокрема, комунікативною) введено курс практичної риторики, що є пріоритетним напрямом модернізації шкільної мовної освіти. Актуальним питанням визнано визначення головних напрямів і засобів риторики шкільного курсу української мови [9], що саме по собі є інновацією. Проте на сьогодні шкільна риторика ще отримала статусу обов'язкового навчального предмету, а риторикизаційні процеси не мають належної методологічної підтримки.

Мета статті – обґрунтувати необхідність запровадження риторикизації шкільної мовної освіти як педагогічної інновації.

Л. Ващенко тлумачить інновації в освіті як «процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану» [2, с. 338]. Отже, інновація – це нововведення, новизна, зміна, введення чогось нового в освітній системі.

Висвітлимо дещо інший аспект. К. Баханов, проаналізувавши велику кількість джерел, схарактеризував ознаки інноваційних педагогічних систем: «основною метою є розвиток особистості та різноманітних форм мислення кожного учня; позиція вчителя зорієнтована на особистість учня; ... у пізнавальній діяльності висуваються творчі й реконструктивні завдання; ... основними формами навчання є групова та індивідуальна, що ґрунтується на довірі до дитини, опорі на її здатності відповідати за себе, стимуляції почуття гідності та самоповаги; максимальне залучення до навчання власного досвіду учнів, їх мислення; основу мотивації учнів складає досягнення успіху й самореалізації особистості [1, с.22]». Виходячи із наведеної цитати, наголосимо, що інновація в освіті – це те, що призводить до

формування й розвитку нового в особистості, що навчається (здібностей, здатностей, спроможностей, компетентностей).

Риторизація шкільної мовної освіти є по суті інновацією, оскільки це нововведення (курс на риторизацію проголошено лише в 2007 році). Риторизацію шкільного курсу української мови визнано актуальним питанням, вона пов'язується з упровадженням елементів риторики у вивчення всіх мовних розділів, з формуванням мовної й риторичної особистості учнів, їх комунікативної й риторичної компетентностей та культури мовлення. Термін «риторизація» був уперше введений С. Мінеєвою і означає, за висловом Н. Голуб, процес «переосмислення предмета і способів його викладання, переосмислення організації освітнього процесу як повноцінного ділового спілкування за канонами риторики», ... «активізацію пізнавальної діяльності процесу навчання засобами діалогу» [3, с. 42].

Риторизація мовленнєвого розвитку учнів потребує ознайомлення з основними категоріями риторики ще на початку шкільної україномовної освіти. Така цілеспрямована діяльність матиме результатом сформованість у школярів умінь вибудовувати своє мовлення за правилами етосу, пафосу та логосу. Риторизація стосується не лише мовлення учасників педагогічної взаємодії. За канонами риторики має бути дібрано мовний матеріал для уроків української мови (тексти, дидактичний супровід). Риторизація стосується також і педагогічного спілкування. Щодо останнього варто зазначити, що вчителю слід перейматися не лише мовленнєвою вправністю, а й раціональністю, етичністю й впливовістю кожного свого слова, навіть на рівні організаційних і звичайних дисциплінарних моментів. Риторизація передбачає: здійснення цілеспрямованої діяльності з оволодіння як учнями, так і педагогами теорією діалогу; дидактичну взаємодію всіх учасників навчального процесу, вибудовану як навчальний діалог; використання риторичного діалогу на уроці української мови як методу навчання, форми навчання, форми організації навчання; розбудову педагогічного спілкування як риторичного за критеріями діалогу [8, с. 27-40].

Нами розроблено низку специфічних принципів шкільної риторики [6]. На цих же принципах, на нашу думку, мають ґрунтуватися процеси риторизації шкільної мовної освіти. У контексті проблематики дослідження виділимо такі принципи: принцип антропоцентричності (у центрі діяльності – людина, що навчається, формується, розвивається), принцип аксіологізації, принцип формування особистості через слово, принцип розвивального впливу, принцип громадянського виховання учнів, принципом «мовленнєвого вчинку», принцип духовного становлення особистості (духовність тлумачимо як «ціннісний вимір буття внутрішнього та зовнішнього в їх єдності, його співвіднесеність з вічністю, а не повсякденністю, з устремлінням до Істини, Добра, Краси, з творчістю та свободою» [4, с. 109]; «формування духовної особистості із розвиненими креативними якостями – вища мета педагогіки та суміжних гуманітарних наук, зокрема риторики» [7, с. 203]).

Реалізація визначених принципів у діалектичній взаємодії (за законами діалектики) дозволить підкреслити самоорганізованість і гармонійні внутрішні зв'язки компонентів особистості учнів, тобто рівновагу між ними, що в результаті цілеспрямованої діяльності призведе до їх стійкого розвитку, до узгодженості та

спрямованості якісних змін. А синергетична взаємодія принципів шкільної риторики допоможе особистості вступити в етап самоорганізації, у результаті чого з'явиться нова властивість – риторична компетентність, яка притаманна цілісній особистості як системи і не властива окремим компонентам цієї системи [6, с. 19-20]. А в структурі риторичної компетентності як результативної характеристики шкільної риторичної освіти й риторизації шкільного курсу української мови нами виокремлено соціокультурну – морально-етичну площину (цінності, ціннісні орієнтації, духовність особистості) [5, с. 97].

Отже, риторизацію шкільного курсу української мови й процесу мовленнєвого розвитку учнів загальноосвітніх шкіл вважаємо прогресивною й перспективною інновацією, оскільки її цілеспрямоване й планомірне запровадження, безумовно, призведе до формування й розвитку нового в особистості школярів (здібностей, здатностей, спроможностей, компетентностей, передусім, комунікативної та риторичної).

Позиціонований висновок вважаємо актуальним, оскільки нині має розпочатися копітка робота з розробки нової програми з української мови. Глибоко переконані: активне запровадження риторизаційних процесів стане дієвим кроком подальшої трансформації й модернізації шкільної мовної освіти, що є нагальною вимогою часу.

Література

1. Баханов К. Сучасна шкільна історична освіта : інноваційні аспекти / Костянтин Баханов. – Донецьк : ТОВ “Юго-Восток, Лтд”, 2005. – 384 с.
2. Ващенко Л. М. Інновації в освіті / Л. М. Ващенко // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 338-340.
3. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі : монографія / Н. Б. Голуб. – Черкаси : Брама-Україна, 2008. – 400 с.
4. Зайченко І. В. Уроки формування духовності особистості / І. В. Зайченко // Реабілітаційна педагогіка на рубежі ХХІ століття : наук.-метод. зб. : у 2 ч. / [ред. рада Доній В. М., Несен Г. М., Єрмаков І. Г. та ін.]. – К. : ІЗМН, 1998. – Ч.1. – С. 108-119.
5. Ницета В. Риторична компетентність учнів загальноосвітніх шкіл як педагогічна проблема / В. Ницета // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки) : [частина II]. Листопад, 2010. – № 22 (209). – С. 93-98.
6. Ницета В. Принципи вивчення риторики в загальноосвітній школі / Володимир Ницета // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 1. – С. 16-20.
7. Сагач Г. М. Формування духовної особистості засобами благодатного слова / Г. М. Сагач // Школа життєтворчості особистості : наук.-метод. зб. / [ред. кол.: В. М. Доній (голова), Г. М. Несен (заст. голови), І. Г. Єрмаков (наук. ред.) та ін.]; за ред. І. Г. Єрмакова. – К. : ІСДО, 1995. – С. 202-207.
8. Урок української мови в парадигмі компетентнісного підходу: здобутки та перспективи : матеріали регіонального науково-практичного семінару 23 березня 2011 року / Відп. ред. В. А. Ницета. – Бердянськ : БДПУ, 2011. – 112 с.
9. Федоренко В. Відродження традицій українського красномовства : риторичний аспект вивчення української мови та літератури в школі крізь призму

Всеукраїнського семінару методистів обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти / Валерій Федоренко // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2008. – № 5 (68). – С. 4-6.

Ницета В. А. Інноваційний аспект риторизації шкільної мовної освіти / Ницета В. А. // Розвиток науки педагогіки та психології у сучасних умовах : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 28–29 жовтня 2011 р.). – Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2011. – С. 80–81.